

* * *

ANDRÉ GEROLYMATOS,
*The Balkan Wars: Myth, Reality,
and the Eternal Conflict* (Toronto:
Stoddart, 2001), 297 str.

André Gerolymatos istaknuti je kanadski povjesničar, vrsni poznavatelj povijesti moderne Grčke. Pročelnik je Odsjeka za helenističke studije na Simon Fraser University u British Columbia. Istraživački interes A. Gerolymatosa ne ograničava se samo na Grčku, već i na cjelokupni prostor Istočne Europe, uključujući i zemlje Balkanskog poluotoka.

Tijekom 90-tih godina rat na prostoru bivše Jugoslavije zainteresirao je brojne znanstvenike i novinare koji su pokušali naći objašnjenje za krvavi sukob na Balkanu, posebice nakon NATO-ovih napada na Jugoslaviju. Zapadnoeuropske i američke knjižare preplavile su brojne studije koje se bave različitim aspektima sukoba na prostoru bivše Jugoslavije, osvrću se na povijest i pokušavaju proniknuti u uzroke krvavih obračuna među pripadnicima različitih nacionalnosti koje su do donedavno živjeli u zajedničkoj državi. Hrvatsko znanstveno i javno mišljenje često se kritički odnosi spram radova koji se objavljuju na stranim jezicima, jednim dijelom jer su ih napisali novinari koji ne poznaju dovoljno povijest i kompleksnost cjelokupnog prostora. Knjiga A. Gerolymatosa, *The Balkan Wars*, ističe se svojim zanimljivim pristupom i poznavanjem povijesnog okvira sukoba na Balkanu, iako je osnovno pitanje koje autor postavlja identično pitanjima na koje su pokušali odgovoriti i drugi autori: Zašto se sukob na Balkanu stalno ponavlja i zašto njegovi stanovnici i dalje ostaju zatočeni prošlosti i ratova koje su vodili njihovi preci?

Autor je djelo koncipirao u šest tematskih cjelina koje se povremeno sadržajno podudaraju jer obuhvaćaju događaje koji su odigrali na prostoru Balkana, ali su u različitim zemljama imali različita obilježja i tijekom događanja. Svaka cjelina predstavlja zasebnu epizodu iz povijesti balkanskih sukoba koji su se najčešće vodili oko dva osnovna problema: nacionalizma i religije. No, A. Gerolymatos ističe kako je za razumijevanje stoljetnih sukoba na Balkanu nužno, ne samo poznavanje povijesti, nego i mitologije koja je odigrala veliku ulogu u balkanskim sukobima na kraju 20. stoljeća. Autor ističe kako je povijest balkanskih država protkana pričama o junacima i zločincima, a nadasve mučenicima koji su žrtvovali svoj život i ušli u narodne legende koje su se stoljećima prenosile s koljena na koljeno.

U prvom poglavlju *Atentat, mučeništvo i izdaja (Assassination, Martyrdom, and Betrayal)* autor analizira tri bitna događaja iz povijesti Balkana koja su obilježili atentatori, mučenici i izdajice. Prvo se osvrće na ubojstvo nadvojvode Ferdinanda u Sarajevu 28. lipnja 1914. koje je bilo povod izbijanju Prvog svjetskog rata i povlači paralelu s drugim velikim događajem iz povijesti Balkana, Kosovskom bitkom (1389.) koja se odigrala na isti dan kad i atentat u Sarajevu. Treći događaj koji analizira je dinastijski prevrat u Srbiji 1903. kad su ubijeni Aleksandar i Draga Obrenović. Kroz kratki prikaz navedena tri događaja A. Gerolymatos nastoji pokazati kako su sjećanja na velike poraze i pokolje sastavni dio legendi i mitova naroda balkanskog prostora i da su one u određenoj mjeri utjecale na oblikovanje njihova nacionalna identiteta.

U drugom poglavlju razmatra otomansko razdoblje (*The Ottoman Era: The Birth of Balkan Mythology*), a osvrće se na epizodu pada Konstantinopola 1453. godine. Osnovno je pitanje

koje autor raščlanjuje u ovom poglavlju, koliko se tradicija sukoba između Otomanskog Carstva i Kršćanstva odrazila na balkansku mitologiju koja je utemeljena na mržnji i teritorijalnim pretenzijama. Autor također brani ideju da razdoblje otomanske vladavine nije bilo tako mračno kako se predstavlja u nacionalnim povijestima balkanskih naroda, te da je vjerovanje u petsto godina ropstva i mraka dio folkloru balkanskog nacionalizma. (79)

U trećem poglavlju A. Gerolymatos analizira pitanje hajdučije (*Bandits with Attitude*). Kroz razdoblje otomanske vladavine na prostoru Balkana bile su raširene razbojničke grupe koje su zarađivale za život pljačkom i otmicama, najčešće lokalnih seljana i putujućih trgovaca. U Grčkoj su poznati pod nazivom *klephts*, a u Srbiji i drugim slavenskim zemljama kao hajduci ili uskoci. Autor nastoji objasniti kako su balkanski razbojnici, koji su bili pljačkaši i ubojice, u povijesti balkanskih zemalja transformirani u borbe za slobodu i pravicu.

U četvrtom poglavlju pod nazivom *Ethnicity Versus the Nation-State*, autor obrađuje razdoblje prve polovice 19. st. kad balkanske zemlje započinju svoju borbu za osamostaljivanje od turske vlasti. Zanima ga kako su balkanske zajednice, unatoč višestoljetnoj vladavini Turaka, uspjele sačuvati svoj jezik, kulturu i povijest koja je oblikovala njihov nacionalni identitet. Jedan od odgovora nalazi u popularnoj kulturi koja je preživjela kroz narodnu glazbu, priče, epske spjeveve i usmenu tradiciju koja se prenosila s generacije na generaciju. Drugi razlog pronalazi u samom odnosu turske vlasti spram kršćana na Balkanu. Otomanska vlast provodila je politiku odvajanja kršćana od pripadnika islamske vjere; zabranjivala im je nošenje određenih odjevnih predmeta,

nošenje oružja, zatim je uvodila posebne poreze za kršćane i time je utjecala na održavanje vjerovanja o zasebnom identitetu.

Peto poglavlje (*Fire, Sword, and Blood: The Birth of the Balkan State*) u najvećoj je mjeri posvećeno grčkom ustanku za oslobođenje od turske vlasti 1821.-1830. u kojem su velike sile, Rusija, Francuska i Velika Britanija odigrale bitnu ulogu. Grčka je bila prva balkanska zemlja koja je raskinula veze s Otomanskim Carstvom, a nekoliko desetljeća kasnije njezin primjer slijedile su i druge balkanske zemlje. U okviru ove teme autor analizira ulogu neregularnih vojnih jedinica kao što su *klephts* i *armatoles* u Grčkoj, hajduci u Srbiji i *komitas* u Makedoniji koji su utjecali na oblikovanje balkanske vojne tradicije koja je još uvijek živa na prostoru Balkana.

U posljednjem poglavlju (*Intractable Boundaries: Balkan Battlefields*) autor iznosi kronologiju vojnih i diplomatskih događanja na Balkanu od Berlinskog kongresa 1878. do Balkanskih ratova 1912.-1913.

Na kraju knjige autor donosi epilog pod naslovom *Wedding in Sarajevo, 1992*. u kojem kroz priču o vjenčanju Eme, Muslimanke i Nikole, Srbina, u okupiranom Sarajevu, progovara o nizu nevinih žrtava balkanske groteske i provlači analogiju događanja krajem 20. st. na prostoru bivše Jugoslavije s događanjima koja su se odigrala jedno stoljeće ranije.

Završavajući prikaz knjige A. Gerolymatosa *The Balkan Wars*, možemo istaknuti kako je autor na zanimljiv i slikovit način prikazao višestoljetne sukoba na prostoru Balkana, a njihovo ponovno rasplamsavanje na pragu 21. stoljeća iznenadilo je zapadno miješanje koje pokušava razumjeti porijeklo nacionalnih sukoba na Balkanu.

Vrijednost ovog djela je u tome što obuhvaća cjelokupni prostor Balkana, a ne samo prostor bivše Jugoslavije, ili neku od njezinih zemalja, te bi ovo djelo moglo biti vrijedna literatura za studente koji slušaju predmet povijest zemalja Jugoistočne Europe. U knjizi se osjeća da je autor stručnjak za povijest Grčke pa je ona znatno prisutnija od ostalih balkanskih zemalja. Autor je manje koristio izvornu znanstvenu građu, što je razumljivo s obzirom na širinu teme i veliki teritorijalni prostor koji obuhvaća u knjizi. No, bez obzira na iznesene primjedbe djelo A. Gerolymatosa zaslužuje pozornost, ne samo povjesničara, već i šireg čitateljstva kojem je knjiga i namijenjena.

Snježana Ružić

* * *

Zbornik Muzeja Đakovštine,
br. 5 (Đakovo, 2001), 306 str.

Muzej Đakovštine iz Đakova izdao je novi broj "Zbornika muzeja Đakovštine". Zbornik je podijeljen u tri cjeline (*Članci, Građa te Kritike, ocjene i prikaze*). Među članke glavni i odgovorni urednik (Borislav Bijelić) uvrstio je devet radova autora iz drugih centara (Osijek i Zagreb) te lokalnih istraživača. Također u cjelini Građa objavljeno je pet radova dokumenata o Đakovu i području općine Đakovo. U posljednjoj cjelini objavljene su kritike, ocjene i prikazi knjiga koje se tematski odnose na đakovačko područje.

Na početku cjeline *Članci* uvršten je rad Branke Uzelac koji je posvećen pedesetogodišnjici postojanja Muzeja Đakovštine. Autorica obrađuje ljude zaslužne za osnivanje ustanove (Josip

Žerav te učitelj Stjepan Dvoržak), njene ravnateljice (Hedviga Dekker, Franjo Čordašić, Krešimir Pavić, Ivo Pavlović te Branka Uzelac), njene zaposlene (arheolozi Branka Raunig i Ivo Pavlović, povjesničar Krešimir Pavić, etnolozi Ivica Šestan i Branka Uzelac) kao i suradnike i podupirajuće institucije (Društvo prijatelja starina). Također, prikazala je djelatnosti ove institucije (muzejsku i izdavačku). Naročito naglašuje prostorni problem ustanove budući je u ovih 50 godina promijenila tri lokacije te se sada seli na četvrtu i konačnu. Autorica upozorava na posljedice nepostojanja stalne lokacije ovog muzeja te neadekvatnog smještaja muzejskih eksponata u vrijeme ratnih godina (1991.-1995. godine) te zbog nepostojanja stalnog muzejskog prostora.

Željko Lekšić obrađuje povijest đakovačkih mlinova od kraja 17. stoljeća do početka drugog svjetskog rata. Veću pažnju posvećuje većem broju parnih mlinova (mlin Sloga, mlin obitelji Fuchs te biskupijski parni mlin (mlin «Štediša»)) na ovom području. Također obrađuje i nekoliko manjih mlinova na benzinski motor.

Vladimir Geiger proučava novčаницe/bonove grada Đakova koje su izdane šezdesetih, sedamdesetih, osamdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća. Prikazuje povijest tog numizmatičkog materijala, kvalitetu tiska, dizajn, upotrebu i vrijednost. Kataloški obrađuje sve bonove koje je prikupio u vlastitoj zbirci. Pri tom navodi izdavača, njihovu vrijednost, vrijeme izdavanja, vrstu papira i dimenzije.

Tihana Petrović istražuje život i djelo Milka Cepelića, uvaženog hrvatskog etnografa i istraživača hrvatskog seljačkog tekstilnog rukotvorstva. Upozorava da su još 1979. godine povjesničar Krešimir Pavić i etnolog Ivica Šestan postavili u Muzeju Đakovštine izložbu o njegovom životu i radu.